ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਘੜੀਆਂ, ਪਲ, ਨਛੱਤਰ, ਪਹਿਰ, ਦਿਨ, ਰਾਤ, ਸਪਤਾਹ, ਮਹੀਨੇ, ਸਾਲ, ਦੱਸੀਆਂ, ਸਦੀਆਂ ਸਭ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ 12 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਤੇ ਪੈਂਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਰੁਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਉਪਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਹੀਨਿਆਂ, ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਿਆਂ ਅਤੇ ਬਾਰਾਮਾਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਨ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਠੰਢ, ਕੱਕਰ, ਬਰਫਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਗਰਮੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਨਸਪਤੀ ਉਤੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਅੰਦਰ ਗਾ ਕੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਜੀਵ-ਜੰਤੂ, ਪਸ਼ੂ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਲਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿਚ ਪਿਆਰ, ਉਮੰਡ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦਰਖਤਾਂ, ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਚੋਂ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ, ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੇ ਪੱਤੇ ਨਵਾਂ ਨਿਖਾਰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁੱਤ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਬੇਰ ਪਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਲਾਲੀ ਵਿਚ ਪਲਟਦੇ ਹਨ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਛੇਤੀਂ ਹੀ ਵੈਸਾਖ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਿਨ ਮਹਾਨ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀਆਂ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੁਰਤ (ਚੇਤਨਤਾ) ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ, ਉਹ ਚੇਤਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਮੇਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਚੇਤਨ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਮਾਹ ਡੁਲ੍ਹ-ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ -

ਦੂਰਿ ਨ ਜਾਨਾ ਅੰਤਰਿ ਮਾਨਾ ਹਰਿ ਕਾ ਮਹਲੁ ਪਛਾਨਾ॥

ਪੰਨਾ - 1108

ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਿਸ ਮੂਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹੀ ਪਛਾਣ ਦਿੰਦਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਮਹੱਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਨਿਵਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੇਤਨਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਮੰਨ ਗਿਆ, ਵਿੱਥਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ -

ਨਾਨਕ ਵੈਸਾਖੀਂ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਵੈ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਮਾਨਾ॥

ਪੰਨਾ - 1108

ਕੌਮਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਮਹਾਨ ਪਰਮ ਗਿਆਨਦਾਤਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਇਥੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਵੇਰਵੇ ਸਹਿਤ ਦਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਦਿਨ ਕਲਜੁੱਗ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਉਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਕਲਜੁੱਗ ਦੇ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੌਤਕ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਕ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋਇਆ ਜੀਵਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰੇ ਆਈ, ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਘੁੱਟਾਂ ਆਬਿ-ਏ-ਹਿਆਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਹੀਂ ਪਿਉਂਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਦਰਸ਼, ਜਦੋਂ ਤਕ ਸੰਸਾਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਉਚੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਘਟਣੀ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਵਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪਿਓਂਦ ਇਨਸਾਨੀ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚੋਂ, ਪੂਰੀ ਸੁਰਤ ਵਿਚੋਂ, ਪੂਰੀ ਸੁਧ ਬੁਧ ਵਿਚੋਂ, ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ, ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਸਵਾ ਲੱਖ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਉਤੇ ਭਾਰੂ ਰਹੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ ਇਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਲੇਖ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੀਮਾਂ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਪੌਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨਾਅ ਕੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅੰਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਚਿਤ੍ਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਾਡੀ ਹਾਰਦਿਕ ਲੋਚਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਇਸ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ, ਸੋ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸ ਦੇਵ॥
ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ, ਮੋ ਮਹਿ, ਤਾਸ ਮਹਿ, ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ 'ਚੋਂ

ਇਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਚਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਰੇਖ, ਭੇਖ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਦਿਬਯ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ, ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਤਕ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹੋ ਹੀ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਓਹੀ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰੇ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰੇਗਾ। ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਬੁੱਝਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਜਾਨਣਾ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੈ, ਅਨੁਭਵ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ।
ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ

ਬਾਨੀ, ਮੁਖੀ ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ
ਆਤਮ ਮਾਰਗ ਸਪਿਰਚੂਅਲ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ
ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟਰੱਸਟ

ਵਿਸਾਖੀ
ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਰਾਮਾਤਿ
ਆਪਿ ਸਿਰਜਣਹਾਰੈ ਧਾਰਿਆ।।

ਦੂਰ ਪੂਰਬ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਉਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਯੋਧਾ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਰਯੋਧਨ, ਜ਼ਰਾਸਿੰਧ, ਸ਼ਸ਼ੁਪਾਲ ਆਦਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜੇ ਸਨ। ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਉਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਲੈਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦੇ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਲੜਨਾ ਪਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਕਹਿ ਕੇ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਸ਼ਤਰ ਅਤੇ ਅਸ਼ਤਰ ਵਰਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਥੋਂ ਤਕ ਅਸਰ ਪਿਆ ਕਿ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ 45 ਲੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 18 ਖੂਹਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਦਸ ਬੰਦੇ ਹੀ ਬਚੇ। ਦੁਰਯੋਧਨ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾ, ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਪਾਂਡਵਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਸਿਰਫ ਪੰਜੇ ਪਾਂਡਵ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮਹਾਂ ਕੋਪ ਤੋਂ ਬਚੇ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਧੱਕਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਆਰੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨ ਮਰਯਾਦਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖੀਣ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਵਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਔਲਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਪੁੰਗਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਧਾਰਮਿਕ ਰਹੁਰੀਤਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਏ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਪਤਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਹੀ ਕੱਟੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖਤਰੀ ਰਾਜੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਕੇਸਾਂ ਉਪਰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਤਾਜ ਰਖਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕੇਸ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੇਸ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਰਖਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਉਪਰ ਕੇਸ ਨੰਗੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਜਟਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੇਸ ਦਿਸਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਪਤਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ

ਕਲਜੁਗ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਆਉਂਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਬੁੱਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਅਵਿਅਕਤ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਕੇ ਅਕਰਤਾ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦੇਵ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ' ਵਾਲਾ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜੋ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਮਦਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਾਮਨਾ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ ਪਰ 'ਮੁਕਤੀ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੁਪਰ ਐਨਰਜੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਲ੍ਹ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੰਮ ਸੀ, ਅਚਾਹ ਸੀ, ਅਛੋਹ ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਨ। ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਲੋੜਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੇਵ ਵੀ ਵਧ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵਰੁਣ ਦੇਵਤਾ ਸੀ, ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਵਣ ਦੇਵਤਾ ਸੀ, ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਕੁਬੇਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਸੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਪਤਲੇ ਪੈਂਦੇ ਗਏ, ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਾਡਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਭੂਤਾਂ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿਤਾ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਗਿਆ, ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਮ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਚਾਰਵਾਕ ਵਰਗੇ ਨਾਸਤਕ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਸ਼ਾ ਨਸ਼ੇ ਖਾਣੇ, ਮਾਸ ਮੱਛੀ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੈਥੁਨ (ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਭੋਗ) ਆਦਿ ਕੁਕਰਮ ਹੀ ਧਰਮ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਅਨਾਦੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੱਕ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋ ਅਨਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਚੇਤਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਚੇਤਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਯਾਦ ਬਸਿਮ੍ਰਤ ਹੋ ਗਈ। ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਤਾ ਮਾਤਰ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ, ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਈ। ਚੇਤਨ ਤਤੂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਮਿਥੇ ਗਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹੀ ਚੇਤਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਸਤੋ, ਰਜੋ, ਤਮੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ। ਚੇਤਨ ਦੀ ਸਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਹਰਕਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਿਵੇਂ ਚਮਕ ਪੱਥਰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿਲਜੁਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਜਗਤ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਦਾ ਸਬੰਧ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਸਦਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਨਿਰਬਾਣ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚੀ ਅਵਸਥਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ-ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਪੁਕਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਆ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਯਾਨਿ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਹੈਗੀ ਹੀ ਪਰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਣੂੰ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘਿਆ।

ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਜੈਨ ਮਤ ਦੇ ਬਾਨੀ ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਠਨ ਤਪਸਿਆਵਾਂ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਕਿਸੇ ਨਿਰਬਾਣ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਜਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਾਲਦੇ ਹਨ, ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁੰਨ-ਮੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਪਿਆਰਾਂ ਵਿਚ ਗੜੂੰਦ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਾਲੀ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਇਸ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਜੀਵ, ਭਗਤੀ ਦੀ ਪਉੜੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨੰਤ, ਅਨਾਦ, ਅਨਾਹਤ ਵਿਚ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਨਾਸਤਕ ਮਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪਾਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਚ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਵੀ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਸਾਫ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰਖਦਿਆਂ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਧਰਮ, ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ, ਪ੍ਰਸਪਰ ਰਵਾਦਾਰੀ, ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਪਿਆਰ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਧੇ-ਸਿੱਧੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕੱਟੜ ਪ੍ਰਸਤਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਜੰਜਾਲਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਇਕ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰਾਹ ਦਰਸਾਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਪਿਛੋਂ ਆਏ

ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ੂਨ ਖ਼ੁਆਰ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਦਰਦੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਪੁੰਨ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਉਚੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਥਿੜਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਧਰਮੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਰਾਜਸੀ ਕਾਲ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 1000 ਤੋਂ 1526 ਈ. ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੂਫਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਉਸ ਮਕਾਨ ਵਾਂਗੂੰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਧ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਝੱਖੜ ਮਕਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਥੱਲੀ ਮਚਾ ਕੇ ਬੇ-ਵਿਉਂਤੀ ਕਰਕੇ ਖਿੰਡਾਅ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਣ। ਤੂਫਾਨ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਗਿਰ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਜੜੇ ਥੇਹ ਵਾਂਗੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਝੱਖੜਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਸਲਾਮੀ ਹਮਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਰਾਜਸੀ ਖਾਨਦਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਲਪਤਗੀਨ ਅਤੇ ਸਬੁਕਤਦੀਨ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੇਰੂੰ-ਖੇਰੂੰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਮਹਿਮੂਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਕਾਲ 999-1030 ਈ. ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੇ 17 ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਮਾਰ ਕਾਨੌਜ, ਕਾਲੰਜਰ ਜਾਂ ਰੰਥਮਬੋਰ ਉਤੇ ਪਈ। ਮਹਿਮੂਦ ਦਾ ਇਕ ਹਮਲਾ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਮੰਦਰ ਸੋਮਨਾਥ ਉਪਰ ਹੋਇਆ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਬਲ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਹਟ ਕੇ ਉਦਭੰਡ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੋਈ, ਇਥੋਂ ਵੀ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੰਦਨਾਂ ਵਿਚ ਧਕੇਲ ਦਿਤਾ। ਅਖੀਰ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਹਿੰਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਗਜ਼ਨਵੀਆਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਘਟਣ ਨਾਲ ਗੌਰੀ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮਾ ਲਏ। ਸਹਾਬ-ਉਦ-ਦੀਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤੁਰਕੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇਜ਼ ਖਾਨ ਵਰਗੇ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚੋਂ ਉਠੇ। ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕਾਗਾਂ ਵਾਂਗ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਫੈਲ ਗਏ। ਰੂਸ, ਈਰਾਨ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਸਭਨਾਂ ਦੇਸਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੀਲ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਡ ਗਈ। ਚੰਗੇਜ਼ ਖਾਨ ਜਲਾਲ-ਉਦ-ਦੀਨ ਦਾ ਪਿਛਾ ਕਰਦਾ ਅਟਕ ਦਰਿਆ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ 300 ਸਾਲ ਤਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਉਜਾੜਾਂ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਮਹੌਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਤੈਮੂਰ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੈਮੂਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੁਣ ਕੇ ਲੂ ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਾਜਸੀ ਉਥੱਲ-ਪੁਥੱਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੰਤਾਪ ਝਲਣਾ ਪਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਾਬਲ ਵਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਕ ਸੈਨਿਕ ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ

ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਸੱਟ ਮਾਰੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੁਲਤਾਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਮੁਲਤਾਨ, ਦੀਪਾਲਪੁਰ, ਲਾਹੌਰ, ਜਲੰਧਰ, ਸਰਹੰਦ ਤੇ ਸਮਾਣਾ ਆਦਿ ਦੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਾਕਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਰਾਜਸੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਤਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉਪਰ ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡਿਆਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫਰ ਅਤੇ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ, ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਆਦਿਕ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੁੱਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਤ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਜੈ ਪਾਲ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਸਬੁਕਤਗੀਨ ਤੋਂ ਵੀ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਰਾਜਾ ਅਨੰਦਪਾਲ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਘ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਪਾਲ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਾਨ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਡਟ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲੜੇ ਸਨ। 1521 ਵਿਚ ਬਾਬਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੈਦਪੁਰ (ਏਮਨਾਬਾਦ) ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਤਕਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ-

ਖੁਰਾਸਾਨ ਖਸਮਾਨਾ ਕੀਆ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੁ ਡਰਾਇਆ॥
ਆਪੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਈ ਕਰਤਾ ਜਮੁ ਕਰਿ ਮੁਗਲੁ
ਚੜਾਇਆ॥
ਏਤੀ ਮਾਰ ਪਈ ਕਰਲਾਣੇ ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ ਨ ਆਇਆ॥
ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਸੋਈ॥
ਜੇ ਸਕਤਾ ਸਕਤੇ ਕਉ ਮਾਰੇ ਤਾ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਨ ਹੋਈ॥
ਸਕਤਾ ਸੀਹੁ ਮਾਰੇ ਪੈ ਵਗੈ ਖਸਮੈ ਸਾ ਪੁਰਸਾਈ॥
ਰਤਨ ਵਿਗਾੜਿ ਵਿਗੋਏ ਕੁਤੀ ਮੁਇਆ ਸਾਰ ਨ ਕਾਈ॥
ਆਪੇ ਜੋੜਿ ਵਿਛੋੜੇ ਆਪੇ ਵੇਖੁ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਜੇ ਕੋ ਨਾਉ ਧਰਾਏ ਵਡਾ ਸਾਦ ਕਰੇ ਮਨਿ ਭਾਣੇ॥
ਖਸਮੈ ਨਦਰੀ ਕੀੜਾ ਆਵੈ ਜੇਤੇ ਚੁਗੈ ਦਾਣੇ॥
ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੀਵੈ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ॥

ਪੰਨਾ - 360

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਰ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਂਈਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ। ਮਾਨਸਕ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਸਰਮ ਧਰਮ ਕਾ ਡੇਰਾ ਦੂਰਿ॥
ਨਾਨਕ ਕੂੜੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ॥
ਮਥੈ ਟਿਕਾ ਤੇੜਿ ਧੋਤੀ ਕਖਾਈ॥
ਹਥਿ ਛੁਰੀ ਜਗਤ ਕਾਸਾਈ॥
ਨੀਲ ਵਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰਿ ਹੋਵਹਿ ਪਰਵਾਣੁ॥
ਮਲੇਛ ਧਾਨੁ ਲੇ ਪੂਜਹਿ ਪੁਰਾਣੁ॥
ਅਭਾਖਿਆ ਕਾ ਕੁਠਾ ਬਕਰਾ ਖਾਣਾ॥
ਚਉਕੇ ਉਪਰਿ ਕਿਸੈ ਨ ਜਾਣਾ॥ ਪੰਨਾ - 472

ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ, ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਅਤੇ ਅਣਖ ਵਰਗਾ ਅਨਮੁੱਲਾ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਗੁਆ ਕੇ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਤਨ ਅਚਾਨਕ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗਿਰਾਵਟ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਵਰਧਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟੜਤਾ, ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਜੋਲ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਤੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦਾ ਪਸਾਰਾ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਕਰੜਾ ਜਾਲ ਜੋ ਪ੍ਰੋਹਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੇ ਪਸਾਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਸੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਮਾਣੀ ਨਿਤਾਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸੀ -

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥
ਕੂੜੁ ਅਮਾਵਸ ਸਚੁ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀਸੈ ਨਾਹੀ ਕਹ ਚੜਿਆ॥
ਹਉ ਭਾਲਿ ਵਿਕੁੰਨੀ ਹੋਈ॥ ਆਧੇਰੈ ਰਾਹੁ ਨ ਕੋਈ॥
ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਰਿ ਦੁਖੁ ਰੋਈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਗਤਿ ਹੋਈ॥ ਪੰਨਾ - 145

ਹਮਲਾਵਰ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ - ਜਜ਼ੀਏ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਟੈਕਸ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਫੌਜੀ ਛਾਉਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਘੇਰੀਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਰਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੁੱਟ ਕਸੁੱਟ ਦੀ ਕੋਈ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ

ਭਲਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਜਜ਼ੀਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਉਪਰ ਆਏ ਖਰਚ ਪੂਰੇ ਕਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਉਚ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਥੇ ਦੀ ਗੈਰ ਮੁਸਲਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਗਭੱਗ ਸਾਰੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਜਨਤਾ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵਿਚੋਂ ਅਣਖ, ਸ੍ਵੈਮਾਨ, ਸ੍ਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹਿੰਦੂ ਕਬੀਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਆਲ, ਸਰਹੰਗ ਵਾਲੀਏ, ਬਾਹਲੀਏ, ਬਕਨ, ਹਕਨ, ਖੋਖਰ, ਢੂਢੀ, ਟਿਵਾਏ, ਖਰਲ ਤੇ ਮਰਲ, ਭੱਟੀ ਆਦਿ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਅਲਾਉਦੀਨ ਵਰਗੇ ਸੁਲਤਾਨ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਢਾਹ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਤੋੜ ਦਿਤੇ। ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲ ਲਈ ਵੱਟੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹਟਵਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕੜੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਨਸਾਂ ਤੋਲਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਆਗੂ ਸਿੱਧਾਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਟੀਸੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਰਮਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਜੁੰਡਲੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਉਪਰ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ-

ਜੋਗੁ ਨ ਖਿੰਥਾ ਜੋਗੁ ਨ ਡੰਡੈ ਜੋਗੁ ਨ ਭਸਮ ਚੜਾਈਐ॥
ਜੋਗੁ ਨ ਮੁੰਦੀ ਮੂੰਡਿ ਮੁਡਾਇਐ ਜੋਗੁ ਨ ਸਿੰਙੀ ਵਾਈਐ॥
ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ॥
ਪੰਨਾ - 730

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਧੋਗਤੀ ਵਿਚ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਾਤ ਪਾਤ, ਊਚ ਨੀਚ, ਛੂਤ-ਅਛੂਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਖੇਵੇਂ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੋਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ, ਜਾਦੂ ਟੂਣਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਗਨ-ਅਪਸ਼ਗਨ ਪੁਛਦੇ ਅਤੇ ਟੂਣੇ-ਟਾਮਣ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਲਹੂ ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਾਜ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਲੰਮਾ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੋਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਵੈਮਾਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਈਸ਼ਵਰ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਛਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰ (ਪੈਗਾਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸ਼ਚੇ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ। ਇਧਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੂਫੀ ਮਤ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪੀਰ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ ਉਪਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਖਿੱਚਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਵਰਗੇ ਸੂਫੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੀਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਦਿਆਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਗਰਕ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪਤਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਰਸ਼ ਵਰਧਨ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਕਰਮਕਾਂਡ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਾ ਬਲ ਦਿਤਾ ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੱਖਣ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਇਕ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਨਿਰਾਰਥਕ ਰਿਵਾਜਾਂ, ਵਹਿਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿਤ ਸੀ ਯਾਨਿ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਆਪਣੀ ਸਦਾ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਮੱਧਮ ਪੈ ਗਈ, ਸਾਹਸਹੀਣੀ ਹੋ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਾਲ ਲਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਿੰਤਨ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਖੂੰਹਦੀ ਕਸਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਰੜੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ, ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣ, ਫਸਲਾਂ ਕੱਟਣ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਥਿਤਾਂ, ਵਾਰਾਂ ਪੁਛਣ ਅਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕਰਨ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਉਚੀਆਂ-ਨੀਚੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ, ਦੇਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਆਹ ਬਿਲਕੁਲ ਓਪਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਕ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਓਪਰੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਤਾ ਗਿਣੀ ਗਈ। ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਸੀ। ਆਮ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕਈ-ਕਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਸਤੀ ਦਾ ਆਮ ਰਿਵਾਜ

ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਸਤੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਵਿਧਵਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੰਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੁਖਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਲੰਘਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਇਬਨ ਬਤੂਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਸਤੀ ਦੇਖੀ, ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਖਾਤਰ ਹੋਈ। ਬੇਅੰਤ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਫਿਰ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਜਾ ਕੇ, ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ, ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦਿਆਂ, ਚਿਖਾ ਵਲ ਲਿਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾਤਾ, ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੀਂ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਈਂ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ।" ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਾਫਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਇਸ ਜਲੂਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚਬੂਤਰਿਆਂ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਇਕ ਮੋਟਾ ਅਣਸੀਤਾ ਕੱਪੜਾ ਆਪਣੇ ਲੱਕ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟ ਲਿਆ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਕੁੰਡ ਕੋਲ ਇਕ ਟੋਏ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਜ੍ਵਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਲਾਂ ਦਾ ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। 15 ਬੰਦੇ ਲੱਕੜਾਂ ਲਈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਸ ਹੋਰ ਲੰਮੇ-ਲੰਮੇ ਬਾਂਸ ਲਈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ, ਢੋਲ ਵਜਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਬਲਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਂਸਾਂ ਨਾਲ ਦਬਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਿਲ ਨਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਘੋੜੇ ਉਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਣਾ ਸੀ ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾ ਛਿੜਕਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਆਈ। ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਤੀਵਰਤਾ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੌਹਰ ਦੀ ਰਸਮ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਜ੍ਵਲਤ ਕਰਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਇਥੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਧਨ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਮਹਿਮੂਦ ਵਗੈਰਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੁੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਇਕ ਥਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ 70 ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਲੁੱਟਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲੰਮੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਿਧਾਂਤ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ

ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਖੇਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਮੱਠਾਂ, ਮੁਕਾਮਾਂ, ਤਕੀਆਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ, ਮੰਦਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕੇ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਿਣਾਵਣੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਏ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਬੇਅੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਦਾਸ-ਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਖੋਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਭੈੜਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰ ਧੀ, ਪੁਤਰ ਵੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਮਨ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਚਿੱਟੀ ਪਗੜੀ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦੇ ਸੀ, ਲਾਲ ਪਗੜੀ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬਾਗ, ਘਰ, ਸਾਮਾਨ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਦੇਖਦੇ ਤਾਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੁੰਦਰ ਬਹੂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇਖਦੇ ਤਾਂ ਸੜਵਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਾਲੇ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੰਡ ਆਮ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਸਹੋ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਹਕੀਮ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੜਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦਾ ਮਾਹਰ ਸੀ। ਨਵਾਬ ਸ਼ਤਰੰਜ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਿਆ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੁਕਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਜਿਤ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਪਰ ਜਜ਼ੀਆ ਆਮ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

('ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਪੰਨਾ 31 ਵਿਚੋਂ)

ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਰਕੇ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਸ਼ਟ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਸਹਿ ਕੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਅਝੁੱਕ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮਾਨਵੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੱਤ ਅੱਠ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਅਨੇਕ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕੀਤੇ। ਕਈ ਜੁੱਧ ਅਨੁਆਈ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਨੇ ਪਏ ਪਰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਤਿ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦੀ ਹਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੰਗਠਨ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਗੁਣ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ

ਦੀ ਲੋਚਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋਵੇ-

ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਸੋਇ॥
ਅਵਰੁ ਨ ਪੇਖੈ ਏਕਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਇਹ ਲਛਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ॥ ਪੰਨਾ - 272

ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂੰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਜੋਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਤੀਰਥਾਂ, ਬਰਤਾਂ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ, ਮਸਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਜੋਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤ ਹੈ।
ਨਾ ਘਾਟ ਹੈ ਨਾ ਬਾਢ ਹੈ ਨਾ ਬਾਢ ਘਾਟ ਹੋਤ ਹੈ।
ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦਇਆ, ਖਿਮਾ, ਧੀਰਜ, ਅਹਿੰਸਾ, ਸੰਤੋਖ, ਸੌਚ, ਸ਼ੀਲ, ਸੇਵਾ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਮਿੱਠ ਬੋਲਾ, ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਅਨਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ, ਵੰਡ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪਰੋਤਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੈਰਾਗ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੁਖ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਆਦਰਸ਼ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਦੇਵੇ, ਭੈ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਤਵ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ, ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਖਾਂ-ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਹਿਤ ਸਹਿਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਨਤਾ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਤਤਪਰ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਖਾਲਸਾ ਪੁਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਬਉਲੀ ਦਾ ਕੜ ਟੁੱਟਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲ ਬਉਲੀ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ

ਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਸਨ, ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਖਾਲਸੇ (**Super man**) ਦੀ ਹੋਂਦ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿਚ ਬਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਪਿਆਰੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸੀਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਅਰਪਣ ਕਰੇ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਰਾਮ ਜੀ ਲਹੌਰ ਵਾਸੀ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਅਰਪਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ, ਮੇਰਾ ਮਨ, ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ, ਮੇਰੀ ਹੰਗਤਾ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਰਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ, ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ।

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ॥ ਪੰਨਾ - 1375

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਅਤੇ ਸੀਸ ਤਨ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਕ ਸੀਸ ਦੀ ਹੋਰ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫੇਰ ਕੜਕਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਸ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਭਾਈ ਧਰਮ ਚੰਦ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ, ਸਾਹਿਬ ਜੀ!

ਕਬੀਰ ਮੁਹਿ ਮਰਨੈ ਕਾ ਚਾਉ ਹੈ ਮਰਉ ਤ ਹਰਿ ਕੈ ਦੁਆਰ॥
ਮਤ ਹਰਿ ਪੂਛੈ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਰਾ ਹਮਾਰੈ ਬਾਰ॥ ਪੰਨਾ - 1367

ਮੈ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ॥ ਪੰਨਾ - 827

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਮਾਨਤ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੋ। ਤੀਜੀ ਮੰਗ ਉਪਰ ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ, ਚੌਥੀ ਮੰਗ ਤੇ ਮੋਹਕਮ ਚੰਦ, ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਪੰਜ ਸੀਸ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਨ ਭਿਆਨਕ ਕਸਵੱਟੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਏ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਮਤ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਮਤ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ

ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀਸ ਉਤਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਮੁਰਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿਤਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਜੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੀਸ ਆਪਣੇ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਨਾਲ ਧੜਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਆਦੇਸ਼ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸ਼ਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਸਤ ਕਮਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਛਕਾਇਆ, ਮੂਲਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ, ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤੀਕਰ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਪੁਜਣ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥
ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥ ਪੰਨਾ - 273

ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ, ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ॥
ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ, ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ॥

ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ

ਸੰਤ ਅਨੰਤਹਿ ਅੰਤਰੁ ਨਾਹੀ।।
ਪੰਨਾ - 486

ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਦਇਆ ਚੰਦ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਖਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਧਰਮ ਚੰਦ, ਦਿੱਲੀ ਜੋ ਜਾਤ ਦੇ ਜੱਟ ਸਨ, ਨੂੰ ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬਣਾਇਆ; ਹਿੰਮਤ ਚੰਦ, ਜੋ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਜੋ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ; ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਚੰਦ ਗੁਜਰਾਤ ਕਾਠੀਆਵਾੜ, ਜੋ 1100 ਮੀਲ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਮੈਸੂਰ ਜੋ 1000 ਮੀਲ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਕੱਟ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਜਾਣਨਾ, ਇਹ ਪੰਜੇ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਰੂਪ ਹੈ ਖ਼ਾਸ॥
ਖ਼ਾਲਸੇ ਮਹਿ ਹੌਂ ਕਰੌਂ ਨਿਵਾਸ॥
ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਆਪ

ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਉਂ ਛਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਆਪ ਸਮਰੱਥ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਨਾਟ ਦੇ ਆਪ ਹੀ ਪਾਤਰ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੂਜੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਐਉਂ ਲਿਖਿਆ-

ਹਰਿ ਸਚੇ ਤਖਤ ਰਚਾਇਆ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮੇਲਾ।
ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚਿ ਸਿਧਾਂ ਖੇਲਾ।
ਗੁਰੁ ਸਿਮਰ ਮਨਾਈ ਕਾਲਕਾ ਖੰਡੇ ਕੀ ਵੇਲਾ।
ਪੀਵਹੁ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡਧਾਰ ਹੁਇ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ।
ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨੀ ਖਾਲਸਾ ਮਨਮੁਖੀ ਦੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ।
ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੂਜਾ

ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਮੁਝ ਕਉ, ਸਿਖ ਪਿਆਰਾ ਨਾਹਿ।
(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਅਤੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ

ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ।
ਓਹੁ ਠਾਕੁਰੁ ਮੈ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ।
ਰਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਨਹਿ ਸਿਖ ਕਹਾਵੈ।
ਰਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਦਰ ਚੋਟਾਂ ਖਾਵੈ।
ਰਹਿਤ ਬਿਨ ਸੁਖ ਕਬਹੁੰ ਨ ਲਹੇ।
ਤਾਂ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸੁ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਰਹੈ।
(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਸੁਖ ਭਰੀ ਲੀਨਤਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚੋਂ ਦੇਹਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਅਜ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਵੰਡਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੰਮ, ਨਾਮ ਦੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦੇ ਹੋਂ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ-

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸ੍ਰਜਨ ਪ੍ਰਵਾਰਾ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਕਰਤ ਉਧਾਰਾ॥

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਪਿੰਡ ਪਰਾਨ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਕੀ ਜਾਨ॥
ਮਾਨ ਮਹਤ ਮੇਰੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਹੀ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸ੍ਵਾਰਥ ਸਹੀ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਕਰੇ ਨਿਰਬਾਹ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਦੇਹ ਅਰ ਸਾਹ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਧਰਮ ਅਰ ਕਰਮ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਭੇਦ ਨਿਜ ਮਰਮ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸੱਜਨ ਸੂਰਾ॥
ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਬੁਧ ਅਰ ਗਿਆਨ॥ ਖ਼ਾਲਸੇ ਕਾ ਹੌ ਧਰੋ ਧਿਆਨ॥
ਉਪਮਾ ਖ਼ਾਲਸੇ ਜਾਤ ਨ ਕਹੀ॥ ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਪਾਰ ਨਹਿ ਲਹੀ॥
ਸੇਸ ਰਸਨ ਸਾਰਦ ਸੀ ਬੁੱਧ॥ ਤਦਪ ਨ ਉਪਮਾ ਬਰਨਤ ਸੁਧ॥
ਯਾ ਮੈ ਰੰਚ ਨ ਮਿਥਿਆ ਭਾਖੀ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਾਖੀ॥
ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਨੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ-

ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ, ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥
ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ, ਬ੍ਰਤ ਗੋਰ ਮੜ੍ਹੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ॥
ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ, ਏਕ ਬਿਨਾ ਨਹਿ ਏਕ ਪਛਾਨੈ॥
ਪੂਰਨ ਜੋਤ ਜਗੈ ਘਟ ਮੈ, ਤਬ ਖ਼ਾਲਸ ਤਾਹਿ ਨਖ਼ਾਲਸ ਜਾਨੈ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਲਈ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜੋ ਭਰਮ ਤੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਰੂਹਾਨੀ ਸਤ੍ਹਾ ਇਸ ਵਿਚ ਭਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਖਾਲਸਾ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇਗਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਭਰਮਾਂ ਭੇਖਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਭਰਮ ਭੇਖ ਤੋਂ ਨਿਆਰਾਪਣ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ, ਮੁੜ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇਗਾ, ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਇਸ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਤੇਜ ਖੋਹ ਲਵਾਂਗਾ –

ਖ਼ਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ॥
ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ॥
ਜਬ ਲਗ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ॥
ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਉ ਮੈਂ ਸਾਰਾ॥
ਜਬ ਇਹ ਗਹੈ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ॥
ਮੈਂ ਨ ਕਰੋਂ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ॥ **ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ**

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ! ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੰਗਤਾ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਤਮ ਰਸੀਆ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇਗਾ। ਇਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ, ਸੋ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸ ਦੇਵ॥
ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ, ਮੋ ਮਹਿ, ਤਾਸ ਮਹਿ, ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਇਸ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਖਾਲਸਾ (**Super man**) ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅੰਧਕਾਰਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰੰਗ ਮੰਚ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਪਾਸ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਦਾਨ ਲੈਣਾ, ਜਗ ਕਰਨਾ, ਜਗ ਕਰਾਉਣਾ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀ; ਇਹ ਛੇ ਕਰਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖਤਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਰੋਆ ਰੱਖਣਾ, ਤਪ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਅਸਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਜਰ ਅਸਤਰ, ਇੰਦਰ ਅਸਤਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਤਰ, ਅਗਨ ਅਸਤਰ, ਵਰੁਣ ਅਸਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਸਤਰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੇ ਐਟਮ ਬੰਬਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਇਸ ਇਕੋ ਦਾ ਅਸਰ ਦਸ-ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੁਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਕੋ ਅਸਤਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਾਣਾਂ ਵਿਚ ਚਲ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਦਿਆ ਸੀ ਜੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ

ਥਾਂ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲ ਗੋਲੇ-ਗੋਲੀਆਂ, ਬੰਬ, ਐਟਮ ਬੰਬ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ। ਖਤਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਅੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਅਨੁਪਾਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਖਤਰੀ ਦਾ ਧਰਮ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਅਹੂਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਚੇ ਸਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਮੰਨੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਸ਼ ਵਰਣ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਪਸ਼ੂ ਪਾਲਦੇ ਸਨ, ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਮਾਲ ਵੇਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਧਨ ਕਮਾ ਕੇ ਟੈਕਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਭਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਨੀਯਤ ਹਿੱਸਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਜਕੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਸਹੀਣ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਵਰਗ ਹਰ ਨਵੀਂ ਸੇਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਤੋਂ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਖੇਤੀ ਬੀਜਣ ਲਈ, ਵਪਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ, ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੀ ਲਈ, ਸਫਰ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਬੰਧ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਲਈ, ਨਵੇਂ ਵਸਤਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ, ਪਸ਼ੂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ, ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀ ਅਗਵਾਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਰਗ ਤੋਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਗਨ-ਅਪਸ਼ਗਨ, ਥਿਤ, ਵਾਰ, ਮਹੀਨੇ, ਰੁੱਤਾਂ ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਸੇਧ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸੁਆਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵਾਚਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸ ਨਾਸਕਾ ਰਾਹੀਂ ਸੁਆਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ਼ੂਦਰ ਵਰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮੀ ਬਣ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਤਰਸ ਉਪਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਦਿਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਭਿੱਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਤੇ ਭਿੱਟ ਲਗ ਜਾਂਦੀ

ਸੀ। ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮੱਥੇ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ, ਪੂਜਾ, ਪਾਠ, ਮੰਦਰ, ਮੱਠ ਜਾਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਭੁਲ-ਭੁਲੇਖੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੂਦਰ ਤੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਖੁਦ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਸੁੰਬਕ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁੰਬਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਬੱਧ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਅਛੂਤ ਵਰਗ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੈਲਾ ਅੰਗ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਅੰਗ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਵਿਦਿਆਲਾ, ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਦਾ ਸਕੂਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੂਦਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋਈਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਹਨ। ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਾਲਮੀਕ (ਚੰਡਾਲ) ਨੇ ਭਜਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਜੋ ਸਰਬ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਯੱਗ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਤੇ ਅਤੇ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਤਲਾਂ ਚੁਕੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਡਵਾਂ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘੰਟਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਜਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਯੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਕੀਤਾ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅੰਦਰ ਪਛਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਪੰਡਤ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਖਤਰੀ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਕਰਕੇ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕਥਿਤ ਨੀਚ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚੁ॥
ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ॥

ਪੰਨਾ - 15

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ ਗਿਆ, ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ -

ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ ਕਰੈ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੇ ਸਰੀਰੁ॥ ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਗੰਗਾ ਕਾ

ਨੀਰੁ ॥ *ਪੰਨਾ - 952*

ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਦਮ ਪੁਟਿਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰਾ, ਜਾਤ ਪਾਤ, ਧਰਮ, ਮਜ਼ਹਬ, ਊਚ-ਨੀਚ, ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ ਦੇ ਇਕ ਪੰਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਪਵਿਤਰਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਅਕਬਰ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਸਮਰਾਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਵਰਗ ਦੇ ਬੰਦੇ ਪੰਗਤ 'ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਜੋਤਸ਼ਾਂ, ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਦੀਆਂ ਪਕੜਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਮਾਹ ਦਿਵਸ ਮੂਰਤਿ ਭਲੇ ਜਿਸ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥
ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਦਰਸ ਦਾਨੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਹਰੇ ॥ ਪੰਨਾ - 136

ਐਸੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਾਹ, ਰੁੱਤਾਂ, ਮਹੂਰਤਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਦੂਰ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਮਾਹਾ ਰੁਤੀ ਸਭ ਤੂੰ ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਵੀਚਾਰਾ ॥
ਤੂੰ ਗਣਤੈ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਸਚੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ॥
ਪੜਿਆ ਮੂਰਖ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਅਹੰਕਾਰਾ ।।
ਨਾਉ ਪੜੀਐ ਨਾਉ ਬੁਝੀਐ ਗੁਰਮਤੀ ਵੀਚਾਰਾ ।। ਪੰਨਾ - 140

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ -

ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਦਿਨਸੁ ਸੁਹਾਵੜਾ ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭੁ ਆਵੈ ਚਿਤਿ ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਵਿਸਰੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਫਿਟੁ ਭਲੇਰੀ ਰੁਤਿ ॥ ਪੰਨਾ - 318

ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਕੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖਤਰੀ, ਸ਼ੂਦਰ, ਵੈਸ਼ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਫਲੀਭੂਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿ ਸਮਾਗਮ ਰਚ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਦਸਵੰਧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਸਵੰਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਧਰਮ ਮੰਦਰ, ਹਸਪਤਾਲ, ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ, ਧਰਮਸਾਲਾ, ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਨਾਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਪ ਗਿਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸੇ ਦਾਨ ਦੇ ਸਰਮਾਏ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦਮ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਖਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਲ ਕੈਰੀ ਅੱਖ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੈ, ਗਰੀਬ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਅਨਾਥਾਂ, ਨਿਥਾਵਿਆਂ, ਨਿਮਾਣਿਆਂ, ਬੇ-ਘਰਾਂ, ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਲਈ ਦਰਦਾਂ ਭਰਿਆ ਮਿਤਰ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਾਰਨਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਅ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਵੈਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਵਣਜ, ਵਪਾਰ, ਨੌਕਰੀ ਚਾਕਰੀ ਲਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਧਨ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਮਾਂ ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਦਾ, ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦਾ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਡਾਕਟਰ, ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਜੱਜ, ਵਜ਼ੀਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ੂਦਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ -

ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ॥
ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣੁ ਪਾਈਐ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਲੁਡਾਈਐ॥ ਪੰਨਾ - 26

ਅਤੇ

ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥
ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ॥ ਪੰਨਾ - 286

ਐਸੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵੇਦ ਪਾਠਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੁੱਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਜਜ਼ਬ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਚਾ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਕਰਮਯੋਗੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉਚਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਵੀ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਯੋਗੀ ਵੀ ਹੈ, ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਵੀ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪੰਜੇ ਵਰਣਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਦਾਖਲ ਕਰ**

ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ -

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਧਰਮ ਅਰ ਕਰਮ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਭੇਦ ਨਿਜ ਮਰਮ॥

ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ॥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਸੱਜਨ ਸੂਰਾ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਯਾਨਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। **ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ।** ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ - ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡ ਜਾਣਾ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਸਿੱਧਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਲ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਣਾ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ, ਆਮ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਸ ਬਣਾ ਦੇਣਾ, ਸ਼ੇਰਾਂ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾਗਾਂ ਦੇ ਹੰਟਰ ਰੱਖ ਲੈਣੇ, ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ, ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਸਰੀਰ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਪੋ ਬਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਲੋਤਰਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ **ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਬਲਬੋਤੇ ਸਾਹਸਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਉਚਾ ਲੈ ਜਾਣਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ। ਜੋ ਅੱਜ ਤਕ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਬੇਅੰਤ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਤਾੜੇ ਹੋਏ ਨਿਮਾਣੇ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ, ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਖਤਰੀ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਤਜਰਬਾ ਕਰਕੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਡਾਕਟਰ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਜਰਨੈਲ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸ਼ਾਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ, ਨੇਕ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਵੈਸ਼ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੀ ਹੋਣਾ, ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ, ਰੁਤਬੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਭੀ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਾਧੂ, ਸੰਤ ਦਾ 'ਦਰਜਾ' ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ** ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੋੜੇ ਝਾੜਨੇ, ਪੱਖੇ ਝੱਲਣੇ, ਜਲ ਪਿਲਾਉਣਾ, ਦਰੀਆਂ ਵਿਛਾਉਣੀਆਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਣਜਾਣ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ, ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣੇ, ਲੰਗਰ ਛਕਾਉਣੇ, ਜੂਠੇ ਬਰਤਨ ਮਾਂਜਣੇ ਆਦਿ ਇਹ ਸਭ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੋਗੀ ਦਾ ਆਤਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰਨ ਖਾਲਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਐਡੀ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੂਪ

ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਆਉਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ –

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ, ਸੋ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸ ਦੇਵ॥
ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ, ਮੋ ਮਹਿ, ਤਾਸ ਮਹਿ, ਰੰਚਕ ਨਾਹਨ ਭੇਵ॥

ਸਰਬ ਲੋਹ ਗ੍ਰੰਥ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕੋ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ, ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤਕ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਰਾਮਾਤ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕਰਾਮਾਤ ਇਥੋਂ ਤਕ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਕਿ 84 ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਗੇੜੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਕੀਟ, ਪਤੰਗ, ਕੁਰੰਗ, ਗਜ, ਮੀਨ, ਮੱਛੀਆਂ, ਪੰਛੀ, ਦਰਖਤ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਇਕ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੁਤਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਸਕੇਤ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦਿਵਾ ਦੇਣਾ, ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਘਟਨਾ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਕੀ ਹੈ? ਇਸਦੀ ਵਡੱਤਣ ਕਿੰਨੀ ਉਚੀ ਹੈ? ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੈਰ, ਕੀਨੇ, ਸਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਅੰਗ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਘਨ੍ਹਈਆ, ਬਗੈਰ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਛੋਹ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਅੰਦਰਲਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਗਵਾ ਕੇ ਨੇਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾਂ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਸਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਤਰ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਤੁਰਕ-ਅਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ-ਅਹਿੰਦੂ, ਆਪਣਾ-ਬੇਗਾਨਾ, ਵੈਰੀ-ਮਿਤਰ, ਮਾੜਾ ਤੇ ਚੰਗਾ, ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਕੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਘਟ-ਘਟ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਸ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਲ੍ਹਮ ਦੀਆਂ ਡੱਬੀਆਂ ਅਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨਈਆ! ਤੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮਲ੍ਹਮ ਭੀ ਲਗਾਈਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਪੱਟੀਆਂ ਭੀ ਬੰਨ੍ਹੀ, ਇਹੋ ਮਹਾਨ ਉਚਾ ਆਦਰਸ਼ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ

ਬ੍ਰਹਮਲੀਨ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਰੀਰਧਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਕੁਬੁਧੀ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੁ-ਬੁਧਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਖਾਲਸਾ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਖਾਲਸਾ' ਹੈ। ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਅਸਲੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ! ਵਿਚਾਰੋ ਉਸ ਮਹਾਨ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨੂੰ ਜੋ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਐਸਾ ਸੁਥਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਸੇਗਾ, ਲੋਚੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਇਸ ਸੁਪਨਮਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਖੰਡ-ਖੰਡ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਾਅ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਬੇਅੰਤ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰ ਕੇ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਏਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਚੇਤਨਾ ਸਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਅਪਨਾਵੇ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕੁਝ ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨੀ ਮੈਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸੁਮੱਤ ਦੇਣ, ਅਸਾਡਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਰਗ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਉਚਤਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪਦ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੰਚ ਉਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣਹਾਰਾ ਹੈ, ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੋਚਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ –

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥
ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥ ਪੰਨਾ – 273

ਪਿਆਰਿਓ! ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਰਹੁਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ, ਇਹ (**Universal**) ਵਿਸ਼ਵ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋ। ਆਪੇ ਖਾਲਸਾ ਬਣ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਵਰਦਾ। ਚਰਿਤ੍ਰਹੀਣ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਾਇਆ 'ਖਾਲਸਾ' ਅੱਖਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਫੈਲਾਓ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਕਰਵਰਤੀ ਦੀ ਰਚੀ 'ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਵਾਰ' ਛਾਪ ਕੇ ਚਕਰਵਰਤੀ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ –

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਵਾਰ

ਪੁਰੀ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਧਰ ਤੇਜ ਕਰਾਰਾ।
ਤਖ਼ਤ ਰਚਾਇਆ ਸੱਚ ਦਾ ਵਣਜ ਪਸਾਰਾ।
ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਡਰ ਵਧਿਆ ਭਾਰਾ।
ਉਸ ਭੇਜਿਆ ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ ਲੈਣ ਆਪਣਾ ਹਲਕਾਰਾ।
ਜਿਸ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਖਾਸ ਨਜ਼ਾਰਾ।
ਲਿਖ ਭੇਜੀ ਉਸ ਰੀਪੋਰਟ ਸੀ ਸੱਚ ਜਿਵੇਂ ਨਿਹਾਰਾ।
ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਅਦਭੁਤ ਕਾਰਾ।
ਇਸ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਪੁਰਬ ਤੇ ਸਭ ਪੰਥ ਹਕਾਰਾ।
ਤੰਬੂ ਲਾਇਆ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਸਾਜਿਆ ਦਰਬਾਰਾ।
ਭਰਿਆ ਖ਼ੂਬ ਦੀਵਾਨ ਜਦ ਕੱਠ ਹੋਇਆ ਸਾਰਾ।
ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਕੜੀ ਤੇਗ਼ ਸੀ ਦਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰਾ।
ਉਹ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਚਮਕਦੀ ਮਾਰੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ।
ਉਸ ਉਚੀ ਥਾਂਉ ਖੱਲੋ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਭਬਕਾਰਾ।
ਮੈਂ ਤਿਲਕ ਭਗੌਤੀ ਲਾਉਣਾ ਜਿਉਂ ਫੁਲ ਅਨਾਰਾ।
ਹੈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੂਰਮਾ ਜਿਸ ਮਰਣ ਪਿਆਰਾ।
ਮੈਂ ਸੀਸ ਉੜਾਵਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੱਸ ਇਕੋ ਵਾਰਾ।
ਉਹ ਆਵੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰ ਦੇਵਣ ਹਾਰਾ।
ਪਹਿਲੇ ਲਵੇ ਵੀਚਾਰ ਇਹ ਕੰਮ ਮੁਸ਼ਕਲ ਭਾਰਾ।
ਉਠ ਨੱਠੇ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਨਾ ਤਕ ਮੌਤ ਕਿਨਾਰਾ।
ਮੈਂ ਚੱਖਾਵਾਂ ਮੌਤ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਾਰਾ।
ਵਰਤੀ ਚੁੱਪ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ, ਰਹੇ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਰਾ।
ਤਦ ਉਠ ਖਲੋਤਾ ਦਿਆ ਰਾਮ ਜਿਸ ਸਿਰੜ ਸਹਾਰਾ।
ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਗੁਰੂਦੇਵ ਜੀ! ਜੇ ਕੰਮ ਤੁਮਾਰਾ।
ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਲਿਆਂ, ਸਿਰ ਜਾਏ ਜੇ ਸਦਕੇ ਬਲਿਹਾਰਾ।
ਫੜ ਸਰੇ-ਮੈਦਾਨ ਹੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਪ ਉਤਾਰਾ।
ਵੱਗ ਤੁਰਿਆ ਤਦ ਧਰਤ ਤੇ ਰੱਤ ਦਾ ਪਰਨਾਰਾ।

ਜਦ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਉਹ ਵਾਕ ਦੁਬਾਰਾ।
ਕਈ ਕਮੀਨੇ ਕਾਇਰ ਨੱਸ ਗਏ, ਕੋਈ ਵੇਖ ਨਾ ਚਾਰਾ।
ਤਦ ਦੂਜਾ ਵੀ ਇਕ ਉਠਿਆ ਜੋ, 'ਧਰਮੀ' ਭਾਰਾ।
ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲੌਂ ਦਿਆ ਦੇ ਸਾਥ ਜੇ ਹਮਾਰਾ।
ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜ ਲਿਆ ਛੱਡ ਕੇ ਜੈਕਾਰਾ।
ਵਰਤਾਇਆ ਉਸ ਨਾਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਉਹੀ ਕਾਰਾ।
ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਬੋਲ ਸੀ ਮਾਰਾ।
ਹਿੰਮਤ ਨਾਂ ਦਾ ਉਠਿਆ ਇਕ ਹੋਰ ਦੁਲਾਰਾ।
ਉਸ ਮਹੁਕਮ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲਿਆ ਜੋ ਚੌਥਾ ਪਿਆਰਾ।
ਪੰਜਵੇਂ 'ਸਾਹਿਬ' ਆਣ ਕੇ ਸਭ ਕੰਮ ਸਵਾਰਾ।
ਇਵੇਂ ਪੰਜ ਨਿਤਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰਾ।
ਉਹ ਦਿਤੇ ਸਨ ਝਟਕਾਏ ਸਭ, ਵੱਡ ਕੀਤਾ ਕਾਰਾ।
ਰੱਖ ਦਿਤੇ ਸਿਰ ਧੜਾਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੜਕਾਰਾ।
ਉਹ ਹੋ ਗਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਪਦੇ ਕਰਤਾਰਾ।
ਗੁਰੂ ਵੱਢ ਕੇ ਜੋੜੇ ਫੇਰ ਸਿਰ, ਕਰ ਮਹੁਜਜ਼ਾ ਭਾਰਾ।
ਇਹ ਧੜ ਉਹ ਹੀ, ਸਿਰ ਉਹ ਹੀ, ਨਹੀਂ ਕੀਆ ਨਿਤਾਰਾ।
ਜਿਸ ਧੜ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਰਖਿਆ, ਜੜਿਆ ਬਿਨਾ ਬਾਰਾ।
ਲਾਉਂਦਾ ਪੇਵੰਦ ਜਿਉਂ ਬਾਗਬਾਨ, ਹੋਰ ਸ਼ਾਖ ਹੋਰ ਡਾਰਾ।
ਇਵੇਂ ਸਾਂਝੀ ਧੜਕਣ ਪੰਥ ਦੀ ਕਰ ਇਕੋ ਵਾਰਾ।
ਗੁਰ ਮਾਰੀ ਭਬਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਣੀ ਹਜ਼ਾਰਾ।
ਉਸ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਤਾ ਇਕਰਾਰਾ।
ਉਸ ਦੇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕੀਆ ਪਸਾਰਾ।
ਸੁਣ ਡਰ ਡਰ ਉਠਣ ਪਹਾੜੀਏ ਰਣਜੀਤ ਨਗਾਰਾ।
ਕੋਈ ਲਾ ਲੌਂ ਜੇ ਕਰ ਲਗਦਾ, ਹੈ ਆਪਣਾ ਚਾਰਾ।
ਉਸ ਵਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ਿਕਸਤ ਨੂੰ ਕਰ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ।
ਉਸ ਪੰਥ ਰਚਾਇਆ ਖ਼ਾਲਸ ਵੱਡ ਜੋਧ ਉਪਾਰਾ।
ਉਸ ਪਾਹੁਲ ਪਲਾਈ ਖੰਡੇ ਧਾਰ, ਕਰ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ।
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ.............।